

Eucosma balatonana (Lepidoptera: Tortricidae), een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna

Frans Groenen
Marcel Prick
Arnold Schreurs
Frans Cupedo

TREFWOORDEN

Areaaluitbreiding, bladroller, bitterkruidknoopvlekje, Olethreutinae, Zuid-Limburg

Entomologische Berichten 78 (6): 218-220

In Zuid-Limburg zijn in 2016 en 2017 op drie verschillende plaatsen meerdere exemplaren van *Eucosma balatonana* gevangen, telkens op licht. De vlinder is nieuw voor de Nederlandse fauna. De soort heeft zich vermoedelijk vanuit Duitsland in Nederland gevestigd. Eerst worden de Nederlandse en Belgische vangsten aan de orde gesteld. Daarna wordt ingegaan op de kenmerken en de biologie van de vlinder. Tenslotte komt de verspreiding binnen Europa ter sprake.

Inleiding

In Zuid-Limburg zijn Arnold Schreurs, Marcel Prick en Frans Cupedo heel actief in het inventariseren van nachtvlinders met lichtvallen. In 2017 hebben zij met regelmaat onder andere geïnventariseerd in de Vijlenerbossen, het Bunderbos te Geulle en het Gerendal in Valkenburg. Verder verzamelt Arnold Schreurs, samen met een Duitse collega, Rudi Seliger, ook in de Eifel, Duitsland. Door deze samenwerking worden er jaarlijks bijzondere vangsten gemeld en krijgt men een beeld hoe arealen van soorten zich in de omgeving van de provincie Limburg ontwikkelen. Zo heeft *Eucosma balatonana* (Osthelder) (figuur 1) zich de laatste jaren vanuit het noordoosten van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen richting Nederlandse en Belgische grens uitgebreid (Jelinek 2018).

Het was dan ook een kwestie van tijd voordat deze soort Nederland zou bereiken. Op 11 juni 2016 ving Frans Cupedo in zijn tuin te Geulle aan de rand van het Bunderbos het eerste Nederlandse exemplaar. In 2017 zijn in totaal vier exemplaren verzameld: op 17 mei in de Vijlenerbossen bij de werkschuur van Staatsbosbeheer een mannetje (leg. Prick), op 22 mei bij Valkenburg in de orchideeëntuin van Staatsbosbeheer in het Gerendal een mannetje en een vrouwtje (leg. Prick) en op 20 juni te Geulle een mannetje (leg. Cupedo).

Tijdens een inventarisatie van de werkgroep Bladmineerders van de Vlaamse Vereniging voor Entomologie in 2017 is *E. balatonana* bij Visé op het Belgisch gedeelte van de St. Pietersberg nieuw voor België gevangen. De twee vlinders, een mannetje en een vrouwtje, zijn door Steve Wullaert op naam gebracht. De waarnemingen zijn te vinden op de website van deze werkgroep (Wullaert 2018) en op de website Waarnemingen.be. Wullaert heeft als Nederlandse naam voor *C. balatonana* gekozen voor bitterkruidknoopvlekje, verwijzend naar een van de waardplanten van de rups.

Herkenning

Van het genus *Eucosma* waren tot nu toe twaalf soorten in Nederland bekend. Een aantal soorten van dit genus is lastig

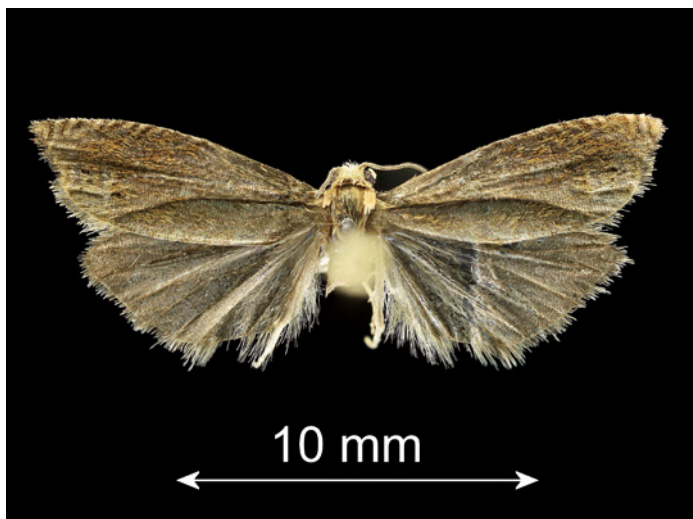
te determineren omdat ze sterk op elkaar lijken. Ook de in Nederland nieuw ontdekte soort *E. balatonana* vertoont grote gelijkenis met andere soorten uit het genus.

Duidelijk getekende exemplaren van *E. balatonana* hebben een donkere basale vlek als bij het sladistelknoopvlekje, *E. conterminana* (Guenée), gevolgd door een lichtere dorsale band tussen deze vlek en de spiegel. Exemplaren die egaal bruin, zonder enige tekening, gekleurd zijn, hebben een sterke gelijkenis met *E. parvulana* (Wilkinson).

Alleen door genitaalonderzoek is het mogelijk om *E. balatonana* met zekerheid te determineren. Het genitaal van het vrouwtje van *E. balatonana* (figuur 2) verschilt van *E. parvulana* en *E. conterminana* in de verhouding tussen de lengte van de papillae anales en de apophyses posteriores. De lengte van de apophyses posteriores is in *E. balatonana* minimaal twee keer zo lang als de lengte van de papillae anales. Bij de twee andere soorten is de verhouding kleiner dan twee. Andere verschillen zijn het kortere colliculum, het langere tergum 8 en de lamella postvaginalis. Het mannelijk genitaal (figuur 3) verschilt heel duidelijk van dat van *E. conterminana* en *E. parvulana* door de valva-nek en de vorm van de cucullus waarvan de ventrale lob van gelijke lengte is als de dorsale lob.

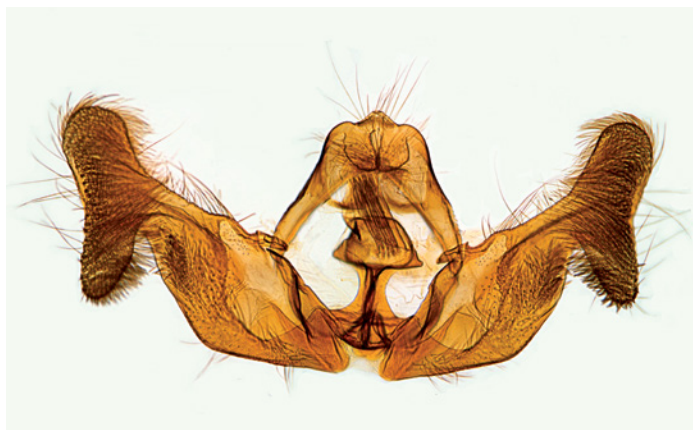
Biologie

Over de biologie van *E. balatonana* is nog vrij weinig bekend. In de literatuur worden als waardplanten de composieten echt bitterkruid (*Picris hieracioides*) en groot streepzaad (*Crepis biennis*) genoemd (Svensson 2006). Beide planten groeien op enigszins droge en kalkhoudende bodems en zijn vooral verspreid in Limburg, langs de grote rivieren en in de duinen (www.floravannederland.nl). In Zuid-Limburg zijn beide waardplanten vrij algemeen (www.floravannederland.nl). *Eucosma balatonana* vliegt in één generatie, en is waargenomen in mei, juni en juli (Delmas 2017, Razowski 2003). De Nederlandse waarnemingen lopen van 17 mei tot en met 20 juni.

1. Imago van *Eucosma balatonana*. Bunderbos, Geulle, 11.vi.2016. Foto: F. Cupedo

1. Adult of *Eucosma balatonana*. Bunderbos, Geulle (provincie of Limburg), 11.vi.2016.

3. Mannelijk genitaal van *Eucosma balatonana*, genitaalpreparaat FG3706. Geulle. Foto: F. Groenen

3. Male genitalia of *Eucosma balatonana*, genitalia slide FG3706. Geulle (province of Limburg).

2. Vrouwelijk genitaal van *Eucosma balatonana*, genitaalpreparaat FG3713. Valkenburg. Foto: F. Groenen

2. Female genitalia of *Eucosma balatonana*, genitalia slide FG3713. Valkenburg (province of Limburg).

Verspreiding

Eucosma balatonana is wijd verspreid van West-Europa tot in Kazachstan en het zuidelijk gedeelte van West-Siberië (Razowski 2003). De laatste decennia heeft de soort haar areaal meer in westelijke richting uitgebreid. In Europa is de soort gemeld van Zweden, Denemarken, Estland, Litouwen, Frankrijk, Duitsland, Polen, Slowakije, Tsjechië, Zwitserland, Oostenrijk, Italië en Roemenië (Aarvik 2013, Delmas 2017, Trematerra 1995). De Nederlandse en Belgische vindplaatsen sluiten aan bij vindplaatsen in de Eifel in Duitsland (Jelinek 2018)

Discussie

Eucosma balatonana is voor de eerste keer in 2016 in Nederland en in 2017 in België waargenomen. Op de verspreidingskaart van de soort in de Duitse deelstaat Nordrhein-

Westfalen is te zien dat de vlinder vanaf 2001 vanuit het noordoosten steeds verder naar het zuidwesten, in de Eifel vlakbij de Nederlandse grens, is opgerukt. Door de vondst van vier mannetjes en een vrouwtje in Zuid-Limburg en de aanwezigheid van de voedselplanten, is het aannemelijk dat de vlinder zich in Nederland heeft gevestigd. Nader onderzoek in Nederlands collectiemateriaal van *E. hohenwartiana* zou mogelijk tot de ontdekking van eerdere vondsten van *E. balatonana* kunnen leiden.

Dankwoord

De auteurs zijn Steve Wullaert en Rudi Seliger erkentelijk voor het beschikbaar stellen van de Belgische en Duitse data.

Literatuur

- Aarvik LE 2013. Fauna Europaea: Tortricidae. In: Fauna Europaea: Lepidoptera, Moths. Fauna Europaea version 2017.06 (Karsholt O & Van Nieukerken EJ). Beschikbaar op: <https://fauna-eu.org> [geraadpleegd 28 maart 2018].
- Delmas S 2017. *Eucosma balatonana* (Osthelder, 1937), espèce boréo-alpine nouvelle pour la chaîne jurassienne (Lepidoptera Tortricidae). Bulletin mensuel de la Société linnéenne de Lyon 77: 26-28.
- Jelinek KH 2018. Datenbank Schmetterling AG Rheinisch-Westfälischer Lepidopterologen. Beschikbaar op: <http://nrw.schmetterlinge-bw.de> [geraadpleegd 3 maart 2018].
- Razowski J 2003. Tortricidae of Europe. Volume 2: Olethreutinae. Slamka.
- Svensson I 2006. Nordens Vecklare. The Nordic Tortricidae (Lepidoptera, Tortricidae). Entomologiska Sällskapet i Lund.
- Trematerra P 1995. *Eana joannisi* (Schawerda, 1929) ed *Eucosma balatonana* (Osthelder, 1937) nuove per la fauna italiana (Lepidoptera Tortricidae). Bolletino di Zoologica Agraria e di Bachicoltura 27: 219-222.
- Wullaert S 2018. Vlaamse Vereniging voor Entomologie: Werkgroep bladmineerders. Beschikbaar op: www.bladmineerders.be [geraadpleegd 18 maart 2018].

Geaccepteerd: 1 juni 2018

Summary

***Eucosma balatonana* (Lepidoptera: Tortricidae), a new species for the Dutch fauna**

Eucosma balatonana is a Palearctic tortricid, with a distributional range extending from Southern Siberia to Western Europe. Although present in Germany and France, the species was previously not known from the Netherlands and Belgium. In recent years, its western limit in the German federal state of North Rhine-Westphalia was shifting westward. In 2016 and 2017, the first Dutch specimens (four males and one female) were trapped at three locations in the southern part of the province of Limburg. In 2017, a male and a female were found in the adjacent part of Belgium. All observations were made between May 17th and June 20th. Because the new localities are close to the German sites, but are far from the French border, an east-west expansion is assumed. Observation details are presented, and attention is paid to the differential characteristics of the species, its biology and its geographical distribution. As both sexes were observed, the main food plants (*Picris hieracioides* and *Crepis biennis*) are present in the region, and the new occurrences are in line with the westward expansion in Germany, the species is believed to have settled and breeding in the province of Limburg.

Frans Groenen

Dorpstraat 171
5575 AG Luyksgestel
groene.eyken@onsbrabantnet.nl

Marcel Prick

Van Weerden Poelmanstraat 173
6417 EM Heerlen

Arnold Schreurs

Conventuelenstraat 3
6467 AT Kerkrade

Frans Cupedo

Processieweg 2
6243 BB Geulle